

AÇIK TOPLUM VE DÜŞMANLARI: WOODROW WILSON VE LIBERALİZM*

Selahattin KIRAL¹

Özet

Çalışmada ulusların kendi kaderini tayin hakkının kapalı toplumların oluşumuna yardımcı olduğu iddia edilecektir. Çalışma bu amaç doğrultusunda açık ve kapalı toplumların merkezinde kavramsal bir çerçeve çizmeye çalışmakta ve sonrasında çizilen çerçeveleri liberal düşünce, Wilson ilkeleri ve Milletler Cemiyeti madde 22 ile karşılaştırmaya çalışmıştır. Woodrow Wilson'un ilkeleri ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu açık topluma doğru ilerlemeye müsait olan liberal anlayış çerçevesinde gelişmiştir. Çalışmada Milletler Cemiyeti'nin 22. Maddesindeki gelişmemiş ülkelerde kurulabilecek olan mandater yönetim ve Wilson ilkelerinde geçen kendi kaderini tayin hakkının Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki toplumları kapalı toplumlara doğru yönlendiği düşünülmektedir. Son olarak gelecekte kurulması düşünülen dünya dışı kolonilerdeki toplum yapısının açık toplumlar mı yoksa kapalı toplumlar mı oluşturabileceği tartışılacaktır. Bu noktada göz önünde tutulmaya çalışılacak olan etmenler mesafe ve maliyet olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Açık Toplum, Kapalı Toplum, Liberalizm, Milletler Cemiyeti, Kolonizasyon

JEL Kodları: B12, G18, N44

THE OPEN SOCIETY AND ITS ENEMIES: WOODROW WILSON AND LIBERALISM

Abstract

In the study, it will be claimed that the right of self-determination of nations will help in the formation of closed societies. Firstly, the study will be try to establish a conceptual basis at the center of open and closed societies. After the conceptual basis drawn were compared with liberal thought, Wilson's principles and the League of Nations article 22. Woodrow Wilson's principles and the founding of the League of Nations, they were developed within the perspective of a liberal understanding that convenient for open society. In this study, it is thought societies after from WWI direct towards closed societies, this is because Wilson's principles -right to self-determination- and in the League of Nations article 22 will be let mandatory management. Finally, it will be discussed whether the society structure in the extraterrestrial colonies, which are planned to be established in the future, can be open or closed. The focus factors to be considered will be distance and cost.

Keywords: Open Society, Closed Society, Liberalism, League of Nations, Colonization

JEL Codes: B12, G18, N44

1. GİRİŞ

Açık toplum ve kapalı toplum kavramları ilk olarak Henri Bergson tarafından kullanılmıştır, sonrasında bu kavramlar Karl Popper (2017) tarafından çıkış noktası değiştirilerek kullanılmıştır. Popper'a göre (2017), Bergson açık ve kapalı toplum ayrımını yaparken dinsel bir ayrımı göz önünde bulundurmaktadır, buna göre kapalı bir toplum "*doğanın elinden yeni çıkmış insan toplumu*" (2017: 207) olarak betimlenmektedir. Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* (2017) isimli çalışmasında açık toplum ve kapalı toplum kavramlarını rasyonellik ve tabulara inanış ayrımı yaparak kullanmış; kapalı toplumu rasyonalizmin karşısına yerleştirerek kapalı toplumu savunanların modern dünyaya ait olmayan bir yaklaşımı desteklediklerini ileri sürmüştür (2017: 207). Popper (2017) açısından açık toplum ise rasyonel zemin üzerine kurulmuş bir toplumu ifade etmektedir.

Popper (2017) için kapalı toplumdan açık topluma geçiş oldukça önemli bir değişime karşılık gelmektedir. Popper (2017) için kapalı toplumdan açık topluma geçiş, insanlığın geçirdiği en büyük devrimlerden birisini oluşturmaktadır, "*Yunanlılar görünüşe bakılırsa hala emekleme çağındaki olan o büyük devrimi, kapalıdan açık topluma geçişi, bizim sürdürmemiz için başlatmışlardır*" (Popper, 2017: 185). Popper'a göre (2017) kapalı toplum temelde kabile esasları çerçevesindeki "*sihirli ya da akıldışı tutumları*" (Popper, 2017: 181) ve kabilenin kendi kendine yeterliliğini savunan muhafazakâr bir bakış

*Siyasi İlimler Türk Derneği XVI. Lisansüstü Konferansında sunulan "Açık Toplum ve Düşmanları: Woodrow Wilson ve Liberalizm" adlı tebliğin genişletilmiş halidir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, selahattinkiral1996@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9789-5610

açısını anlatmaktadır. Açık toplum ise temelde siyasi bağımsızlık, insanın devletten önce gelmesi ve insan haklarının olduğu liberal bakış açısı temsil edilmektedir (Popper, 2017: 207).

Çalışma İkinci Dünya Savaşı öncesindeki kapalı toplum tipindeki yapılanmaların ortaya çıkışında liberal politika uygulayıcılarının etkili olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, liberal düşüncenin uygulanması açısından önemli bir konumda bulunan Başkan Woodrow Wilson'un ve Milletler Cemiyeti'nin ulusların kendi kaderini tayin hakkı –self determinasyon- konusundaki tutumları kapalı toplumların oluşumunda etkili olmuştur. Bu noktada İkinci Dünya Savaşı öncesindeki kapalı toplumların ya da ulus devletlerin çıkışının tek nedeni olarak liberal politika uygulayıcılarının olduğu iddia edilmemektedir, iddia edilen bu etkinin azımsanmayacak düzeyde olduğudur. Çalışma ilk olarak kavramsal bir çerçeve sunmak amacıyla kapalı ve açık toplumların özelliklerini belirlemeye çalışacaktır. Kavramsal çerçeve liberal düşüncenin ana hatlarının ortaya konması, Wilson ilkelerinin belirtilmesi ve Milletler Cemiyeti'nin 22. Maddesinin sunulması ile son bulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçevelerin birbiri ile bağlantısının kurulmasına çalışılacaktır, buna göre Popper'in (2017) açık toplum tasviri ile liberal değerlerin karşılaştırılması, Wilson ilkeleri ile liberal değerlerin karşılaştırılması ve son olarak da Milletler Cemiyeti madde 22 ile liberal değerlerin karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır. Liberal değerler ile açık toplum kavramı arasındaki benzerliğin kurulması, liberal değerlerin taşıyıcılığını yapan isimlerin istemeden de olsa kapalı toplumların kurulmasına neden olduklarını iddia etmek açısından yararlı olacaktır. Sonrasında bu iddiayı desteklemek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri eski Başkanı Woodrow Wilson'un ilkeleri içerisindeki ulusların kendi kaderini tayin hakkının liberal değerlere göre değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı ile Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenilgiye uğrayan çok uluslu devletlerin parçalanması ve bu devletlerin sınırları içerisinde ulus devletlerin ortaya çıkması gerçekleşmiştir. Sonrasında 1920'de kurulan Milletler Cemiyetinin 22. maddesinin ve 1929 krizinin ulus devletleri otoriter ve totaliter yönetimlere ittiği açıklanmaya çalışılacaktır. Wilson prensiplerinin ve Milletler Cemiyeti madde 22'nin yeni kurulan ulus devletleri kapalı toplumlar veya kabileci devletler olarak ortaya çıkışının veya o yöne doğru yönelmelerinin nedeni olduğu öne sürülecektir. Çalışmanın son bölümünde, günümüzde kimi ülkelerde uygulanan politikaların kapalı toplumlara doğru mu yoksa açık toplumlara doğru mu bir ivmeye mi sahip olduğu açıklanmaya çalışıldıktan sonra son olarak gelecekte kurulması düşünülen dünya dışı kolonilerdeki toplum yapısının kapalı topluma mı yoksa açık topluma mı evrileceği tartışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Karl Popper Açık Toplum ve Düşmanları kitabında (2017) açık toplumun net bir tanımını vermemesi nedeniyle, ilk olarak daha çok üzerinde durduğu kapalı toplumun özelliklerinin neler olduğu belirtilecek, kapalı toplumdan açık topluma geçişin nedenleri açıklanmaya çalışılacak ve sonrasında açık toplum tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Kavramsal çerçeve de bir diğer açıklanmak istenen konu liberal düşüncenin ana hatları ile ortaya konulmaya çalışılmasıdır, bu çerçeve içerisinde liberal düşüncenin birey, özgürlük, akıl, adalet ve hoşgörü kavramları etrafında tanımı yapılmaya çalışılacaktır. Kavramsal çerçeve içerisinde son olarak Amerika Birleşik Devletleri eski Başkanı Woodrow Wilson'un ilkeleri içerisinde self determinasyon ilkesi ve Milletler Cemiyeti madde 22 verilmeye çalışılacaktır.

2.1. Kapalı Toplum

Popper'a göre (2017) kapalı toplumlar kabileci toplumlar ile eş değer vaziyettedir, bu toplumların özelliklerinin başında ise, toplumsal yaşayışı belirleyen geleneklere karşı "*sihirci ya da akıldışı tutumlar*" ve bu geleneklerin tabu haline gelerek değiştirilemez özellikler ile kaplanması gelmektedir (2017: 181). Şehir hayatını düzenleyen yasalar –insan yaşamını kolaylaştırmak için insan tarafından yapılsalar dahi- tıpkı doğa yasaları gibi kabul görmektedir. Tabular, şehir hayatını düzenleyen yasaların sanki tanrı yasalarıymış gibi kabul görmesine ve bu yasaların dışına kesinlikle çıkılmamasını gerektirmektedir. Böylelikle güneşin doğması, mevsimlerin değişmesi ve doğadaki çeşitli düzenlilikler; kaçınılmaz olarak hissedilen yasa ve gelenekler ile birlikte insanın değişmeyen bir "*büyülü bir çember*" içerisinde yaşadığını farz etmesine neden olmaktadır. Böylelikle çoğumuz "*toplumsal çevremizin belirli*

özelliklerini “doğal” imişlercesine” kabul etmekteyiz (Popper, 2017: 81). Kapalı toplumlarda doğa ile toplumun iç içe geçmişliğinden bahsetmek böylelikle mümkün gözükmemektedir. Bu doğrultuda Antik Yunan polislerini yalnızca toplumsal ve siyasal bir örgütleniş biçimi olarak görmek yanlış olacaktır, polisler aynı zamanda dinsel, askeri ve ekonomik bir bütündür; bu nedenle de polis yasalarına karşı gelmek ile tanrılara karşı gelmek arasında fark bulunmamaktadır (Ağaoğulları, 2013: 16). Yurttaş *ζῶν πολιτικόν*² olması nedeniyle polisten ayrı düşünülemez, “yurttaşın yurttaş olarak polisten gayri bir hayatı olamaz” (Ağaoğulları vd., 2016: 45). Polis yurttaşlara kendilerini gerçekleştirmeleri için fırsat vermektedir, zira yurttaşlar doğaları gereği yönelecekleri iyi yaşama ancak polise dâhil olarak ulaşabileceklerdir (Orhan, 2015: 626).

Popper kapalı toplumdaki yaşayışı aktarırken, “kapalı bir toplum, üyelerinin hısumluk, bir arada yaşayış, ortak çabaları, ortak tehlikeleri (...) paylaşma (...) yarı biyolojik bağlarla birbirine tutunmuş (...) bir kabileyi andırır” (2017: 183) demektedir. Popper kapalı toplumlarda yaşayan insanların durumlarının ortaklaşa bir bencillik olduğunu vurgulamakta ve kapalı toplumlarının organizma gibi hareket etmekte olduklarını belirtmektedir (2017: 183). Kapalı toplumda yaşayan insanların hissiyatına bakacağımız zaman; yurttaş, mensubu olduğu ulusun ya da kabilenin geleneğinin büyüklüğüyle gurur duymakta, önemli idealleri savunduğunu düşünmekte ve tarihsel anlatılarla birlikte pekiştirilen bu gurur ile hareket etmektedir (Russell, 2015: 63). Kapalı toplumdaki ilişkiler iş bölümü, ticaret gibi soyut ilişkilere dayanmamaktadır, koklama, dokunma ve görme gibi somut ve fiziki ilişkilere ve somut bireylere dayanmaktadır (Popper, 2017: 183).

Somut ilişkilere sahip somut bireyler arasındaki ahlak da kapalı toplumdaki ahlak teorisini belirlemektedir, buna göre kapalı toplumdaki ahlak teorisi “iyi benim grubumun, ya da kabilemin yahut devletimin çıkarına” olan olarak belirlemektedir (Popper, 2017: 124). Bu grubun çıkarı nasıl belirlenecektir sorusunun yanıtı yine bu ahlak teorisinin içinde barınmaktadır. Antik Yunan toplumlarındaki toplum yapısının sınıflı bir yapıya sahip olması, grup çıkarını belirleyenlerin yönetenler sınıfından kişiler olması gerektiğine işaret etmektedir. Kapalı toplumdaki kurumlar ve kastlar tabu olarak görüldüğü için herhangi bir sorgulama kabul edilmemektedir (Popper, 2017: 183). Popper, Platon’un yönetici sınıfın yönetimini devam ettirmesi gerektiği söylerken ki ve ideal devletindeki sınıf sistemini kurarken ki amacının toplumsal değişimin ancak katı bir kast sistemiyle durdurulabileceğine inanması olduğunu söylemektedir (2017: 124).³ Popper (2017) açısından kapalı toplumlar statik toplumlara işaret etmekte ve bu toplumları savunanlar da gerici yapıdadırlar. Toplumsal değişim mevcut iktidarın yapısının, iktidar ilişkilerinin, iktidar sahiplerinin ve mevcut güç dengelerinin değişmesini içermektedir. Kapalı toplumu savunan kişiler ise iktidar yapısının, iktidar ilişkilerinin, iktidar sahiplerinin ve mevcut güç dengelerinin değişmesini istemeyecek olan kişiler olarak nitelendirilmektedirler (Popper, 2017: 180-181). Popper’ın (2017) incelediği dönemde yaşanan siyasi değişimin aristokrasiden demokrasiye geçiş dönemi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır, bu kısım kapalı toplumdan açık topluma geçişi temsil etmekte olup sonraki bölümde incelenecektir.

Popper’a göre Sparta devletinin uyguladığı politikalar kabileciliği pekiştirme niyetiyledir, bu ilkeler aynı zamanda kapalı toplumdaki açık topluma geçişi başarıyla durduran ilkelerdir (2017: 186). Bu ilkeler sırasıyla, Durdurulmuş kabileciliğin korunması, insanıyetçilik düşmanlığı, kendi kendine yeterlik, evrenselcilik düşmanlığı, üstünlük ve çok genişlememe üzerine kuruludur (Popper, 2017: 190). Machiavelli’ye göre Sparta devletinin uzun süre ayakta kalmasının iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Sparta devletinde yaşayanların sayısının az olması ve şehrin az sayıda insan tarafından yönetilebiliyor olması. İkincisi ise Sparta şehrine yabancıların alınmıyor oluşudur (Machiavelli, 2017: 47). Hegel, Sparta devletinin hakkında “sert soyut erdemi, devlet uğruna yaşamı görürüz; ama öyle bir yolda ki bireyselliğin diriliği özgürlüğü geriye itmiştir. Sparta’nın devlet yapısı bütünüyle devletin

² Zoon politikon, Aristoteles tarafından dile getirilen düşünceye göre insan doğası gereği siyasi bir varlıktır.

³ Bu noktada Platon’un üç cevher yalanı ahlak teorisi gereğince devletin çıkarı için filozof-krala yalan söyleme serbestisi vermektedir. Üç cevher yalanı Platon’un insanların mayalarında; altın, gümüş, tunç ve demir olduğunu belirttiği bir mitostur. Platon’a göre altın soylular yönetici, gümüş soylular bekçi ve tunç ve demir soya sahip olanlar ise işçi kesimini oluşturacaktır. (2008: 111 (415a)) Popper’a göre bu noktada Platon’un yapmaya çalıştığı yurttaşları yeniden mutlu etmek için değişimi durdurmak ve kabileciliğe geri dönmektir, Popper’a göre Platon’un yaptığı teşhis doğru olsa da çözümünü yanlışdır (2017: 181).

çıkartına işleyen (...) kurumlar üzerine dayanır” (2016: 194) demektedir. John Stuart Mill’e göre, Sparta devletinin kurumlarına gücünü veren şey, ülkede yaşayan insanların ülkenin veya devletin idealine bağlılığı olduğunu belirterek bu bağlılığa dikkat çekmiştir (2017a: 142).

Popper’a göre durdurulmuş kabileciliğin korunması ilkesi, kabile yasa ve geleneklerinin değişmezliğini bozabilecek olan yabancı etkiye karşı koymak maksadını taşımaktadır, böylelikle *“kabile tabularının bükülmezliği”* korunabilecektir (2017: 190). Durdurulmuş kabileciliğin korunması ilkesiyle bir diğer ilke olan kendi kendine yeterliliğe de bir atıf yapılması son derece doğal gözükmektedir. Yabancıların kabile sınırlarına gelerek kendi düşüncelerini yaymaları veya dışarıdaki dünya ile ilgili bilgi getirmeleri kabile yasaları açısından son derece sakıncalıdır, çünkü kabile yasalarından farklı yasaların olabileceği düşüncesi dahi kabilenin korunmasına zarar verebilecektir, bu nedenle kabile kendi kendisine yeter olmalıdır.

Popper’ın Sparta devletinin ilkesi olarak saptadığı bir diğer ilke insanîyetçilik düşmanlığı ilkesidir, bu ilkeye göre kabilenin *“bütün eşitlikçi, demokratik ve bireyci ideolojileri dışarıda”* bırakması gerekmektedir (2017: 190). Popper’a göre kapalı toplumda yaşayan insanlar ortaklaşa bencillik geliştirmek zorundadır (2017: 183). Bunun yanında kapalı toplumlardaki yönetici tartışılmaz bir şekilde diğerlerinden üstündür. Eşitlikçi, demokratik veya bireyci yönelimler kapalı toplumların organik yapısını bozacak ve bu toplumların yıkılmasına neden olacak tehlikeli düşünceleri içerlerinde barındırmaktadırlar, bu nedenle kabile bu yönelimlere karşı hoşgörüsüz olmalıdır.

Sparta devletinin kendi kendine yeterlilik ilkesi, *“ticaretten bağımsız ol”* mayı amaçlamaktadır (Popper, 2017: 190). Ticaretten bağımsız olma ilkesi ile birlikte durdurulmuş kabileciliğin korunması ilkesi birbirlerini tamamlar nitelikte gözükmektedir. Antik Yunan dünyası göz önüne alınacağı zaman şehirlerin birbirleri ile temasının savaş ya da ticaret konularının olacağı son derece aşikârdır. Ticaretin en aza indirilmesi ile kabilenin kendi kedisine yeterli olması, dışarıdaki hayatı kabile üyelerine anlatabilecek olan tüccarların beraberinde getireceği bireysellik fikirlerinin -kapalı toplumların tabularına karşı bir tehdit unsuru olarak (Popper, 2017: 191)- yayılma riskini en aza indirme maksadını gütmektedir. Popper’ın (2017) niçin bu ilkeyi saptadığı kapalı toplumdan açık topluma geçiş bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konacaktır.

Popper’ın Sparta devletinin ilkesi olarak saptadığı bir diğer ilke olan evrenselcilik düşmanlığında amaç, ortaklaşacılığın yayılmasının sağlanması ve kabileler arasındaki farklılıkların korunmasıdır (2017: 190). Farklılıkların ortaya konması ile birlikte kabile içindeki bağ daha da kuvvetlenecek ve diğer kabilelere karşı duyulabilecek olan sempati en aza indirilecektir.

Sparta devletinin bir diğer ilkesi olan üstünlük ilkesine göre, *“komşularına hâkim ol, onları kendine köle et”* yaklaşımı benimsenmektedir (Popper, 2017: 190). Bu politika ile amaçlanan komşu kabilelere hakim olarak onlardan gelebilecek olan saldırı riskinin en aza indirilmesidir, bu ilke aynı zamanda kabile üyesi olmayanların köle konumuna düşmesinin normal karşılanmasını da beraberinde getirecek ve kabileye olan bağı kuvvetlendirecektir. (Popper, 2017: 190). Kabile tabularının diğer kabilelere dayatılması olarak da okunabilecek olan bu üstünlük politikası içerisinde büyük riskler barındırmaktadır. Bir başka kabileye hâkim olmak kabilenin üye sayısını arttıracacağı gibi kabilenin kendi yaşayışından farklı yaşayışlarla etkileşime girmesine neden olabilecek ve ortaklaşa bencilliğin bozulmasına neden olabilecektir.

Bu nedenle Sparta devletinin bir diğer ilkesi çok genişlememe ilkesidir. Bu ilkeye göre *“şehir, ancak birliğini bozmadan yapabildiği ölçüde büyümelidir”* (Popper, 2017: 190). Kabilenin birliğinin bozulmaması için nüfus artışına da dikkat edilmesi gerekmektedir. Çok genişlememe politikası üstünlük politikasının sınırlarının çizilmesi için uygulanmaya açık olmakta ve kabilenin homojenliğini devam ettirmesini sağlamaya çalışmaktadır.

2.1.1. Kapalı Toplumdan Açık Topluma Geçiş

Popper, kapalı toplumdan açık topluma geçişin Yunanlılar tarafından başlatıldığını belirtir, bu geçişi *“insanlığın geçirdiği en derin devrimlerden biri”* olarak adlandırmaktadır (2017: 184). Popper’a göre

(2017) bu süreç hala devam etmekte ve emekleme çağındadır. Popper Yunanlıların devamı olarak Batı uygarlığını görmekte ve bu devrimi sürdüreceği olanların Batı uygarlığı olduğunu belirtmektedir (2017: 185). Popper'a göre (2017) bu devrim bilinçli olarak başlatılmamış ve bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştır. Kapalı toplumun çöküşe başlaması öncelikle nüfus artışı nedeniyle olmuştur. Artan nüfus hakim toprak sahibi sınıf ile toplumsal bir gerilim yaratmıştır (Popper, 2017: 185). Artan nüfus ile birlikte kapalı toplumların daha önce tanımamış olduğu bir çatışma ortaya çıkmaktadır, bu çatışma sınıflar arasındaki gerilimle bağlantılıdır (Popper, 2017: 186). Toprak sahibi sınıf bu sorunun önüne geçebilmek amacıyla toplumdaki fazla nüfusu başka şehirler kurarak önlemeye çalışmışlardır. Ancak kullanılan "kolonileştirme işi, çöküşü yalnızca bir süre geri bırakmıştır" (Popper, 2017: 185).⁴ Yapılan kolonileştirme sonucunda kapalı toplumlar için son derece tehlikeli olan denizcilik ve ticaret ile uğraşan yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır (Popper, 2017: 185).

Kabileciliğin çöküşünün en güçlü nedeni deniz ulaşımındaki gelişmeler ile birlikte ticaretin de gelişmesi olmuştur (Popper, 2017: 186). Ticaret ile birlikte kabileler arasında yakın ilişkiler gelişmiş ve kabile yaşayışından başka yaşayışın olmadığı duygusu silinmeye başlamıştır. Silinen bu duygu yerine bireysel girişkenlik ve bağımsızlık ortaya çıkmaya başlamıştır (Popper, 2017: 186). Her kabilenin tabusunun farklı olacağı düşünüldüğünde tüccarların birbirleriyle yaptıkları konuşmalar sonucunda doğa ile toplum ayrışmasının –tabuların sorgulanmasının- başladığının düşünülmesi olasıdır. Popper'ın incelediği döneme bakılacak olursa, denizlerdeki üstünlük Atina'ya şehir devletlerini birleştirme olanağı vermiş ve bir İmparatorluk kurmasında yardımcı olmuştur (2017: 189). İmparatorlukların yapısı gereği homojen bir yapıdan ziyade heterojen bir yapıya sahip olması kabilenin açık topluma doğru bir geçiş içinde olduğunu göstermektedir.

Popper'a göre Atina emperyalizminin M.Ö. 5. Yüzyılda gelişmesinin ana temellerini denizcilik ve demokrasi oluşturmaktadır (2017: 186). Pers savaşları nedeniyle, Atina önderliğinde birçok Yunan polisi Attik-Delos Deniz Birliği'ni kurmuş ve Perslere karşı mücadele etmiştir. Atinalılar zaman içinde birlikteki diğer devletleri kendi egemenliğine almış ve vergi almıştır. Atinalılar, birlik hazinesi kendi kentlerine taşımış ve bu hazineyi Atina'nın zenginleşmesi amacıyla kullanmışlardır (Ağaoğulları, 2013: 43- 44). Boyana'ya göre Atina'nın müttefiklere oranla daha büyük askeri ve mali güce sahip olması, diğer şehirlerin verdikleri parayı askeri yatırıma dönüştürmek için gereken insan gücüne sahip olması, mücadelenin sorumluluğunun Atinalılarda olması, müttefiklerin arasındaki anlaşmazlıkların Atina meclisi tarafından çözümlenmeye çalışılacak olması, ticaret filosunun büyüklüğü ve diğer şehirlerin ağırlık ve para sisteminde Atina sistemini benimsemeleri Atinalılara büyük itibar kazandırmıştır (Boyana, 2006 s. 45). Popper'a göre (2017) Atina emperyalizmi "küçük şehirleri sömürmenin, hayâsızca, tiranca bir yolunu" gerçekleştirmiştir. Ancak Popper Atinalıların seçtikleri bu yolu Roma'nın merkezileşme yöntemine göre daha iyi olarak nitelendirmektedir, "hiç değilse, onda Roma'nın kültür ürünlerini imparatorluktan hakim şehire "aktarma" yani yağmalama yöntemi gibi bir şey yoktu" (2017: 189- 190). Popper, Atina'daki demokrasi yandaşlarının kökeninin Pire limanı ile ilişiginden ve Atina oligarşinin liman sembolünü yıkmaya umutlarından bahsederken bu yakınlığa dikkat çekmektedir (2017: 186).

Popper'a göre kapalı toplum yıkıldıktan sonra doğa ile toplum arasındaki fark ancak ortaya çıkabilecektir (2017: 81). Diğer bir deyişle tabuların yıkılması ile açık topluma geçişe yönelik adımlar atılabilecektir. O zaman bu tabuların yıkılışı nasıl gerçekleşecektir? Öncelikle her kapalı toplumun tabusu kendi içinde farklılık göstermektedir. Her kabilenin kendine özgü olan bir veya birden fazla tabusu bulunmaktadır. Bu tabuların yıkılışında yasaların, insan yasa koyucular tarafından değiştirilip yapıldığının gözlenmesi önemli rol oynamaktadır (Popper, 2017: 84). İnsanın farklı kabilelerin tabuları içerisinde ortak gördüğü, kabileden kabileye değişmeyen şey; insanın, yasa koyucuların koyduğu yasaları

⁴ "Hellenler M.Ö. 8. yy.'ın ortalarında yeni bir deniz aşırı iskân etkinliğine girişmişlerdir. Bu yeni kolonizasyon hareketinin nedenlerinin başında; Hellen toplumundaki hızlı nüfus artışından kaynaklanan beslenme ve geçim zorlukları, partiler arası çekişmelerin doğurduğu siyasal hoşnutsuzluklar ve bunun getirdiği siyasal nedenli göçlerin önemli rolü olmuştur. Bütün bunların sonucunda Eskiçağ tarihi literatürüne 'Büyük Kolonizasyon Dönemi' olarak geçen; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin kurulduğu, M.Ö. 750-550 yılları arasında ilişkin 200 yıllık bir süreç başlamıştır" (Gözlü, 2015: 189).

çiğneyebileceğini anlamasıdır; bu durum tabuların yıkılmasında önemli rol oynamaktadır. Popper bu tabuların “gerçekleştirilmiş en açık toplumda bile (...) silinmiş olmadığı gibi (...) büsbütün silinmesi de olası değildir” (2017: 276) diyerek günümüzde dahi her toplumun içerisinde kapalı toplumlardan miras kalan tabuların devam ettirdiğini belirtmektedir; “yiyecek tabuları, nezaket tabuları ve daha birçokları” (2017: 182). Diğer yandan sürekli olarak sorunlar ve sorumlulukları da beraberinde getiren ve genişleyen bir kişisel kararlar alanının da bulunduğunu ve bu alanın en büyük farkının akılcı düşünme olanağını sağladığını belirtmektedir (Popper, 2017: 182).

Popper’a göre kabileciliğin çöküşü ile birlikte huzursuzluğun ilk belirtileri görülmektedir; “uygarlığın bunalımı duyulmaya başlamaktadır” (2017: 185). Popper’a göre (2017) günümüzde bile toplumsal değişim dönemlerinde bu tür huzursuzluklar duyulmaktadır. Bu bunalım yaşamın bizden akılcı olma ve toplumsal gereksinimlerimizden bazılarını unutmada bizim sorumluluk üstlenmemizin gerektirdiği durumlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Popper bu bunalımı, bilgide, işbirliğinde, karşılıklı yardımlaşmada, kısacası yaşamaya devam edebilme şansımızı arttırmak ve -her şeyden önemlisi- “insan olmak için ödemek zorunda olduğumuz” bir karşılık olarak görmektedir (2017: 185).

2.1.2. Açık Toplum

Popper kitabında açık toplumun tam olarak bir tanımını vermemekle birlikte, açık toplumu, “insanların tabulara karşı bir dereceye kadar eleştirici olmayı öğrendikleri ve kararlarını kendi zekâlarına dayanarak aldıkları bir toplumdur” (2017: 207) olarak isimlendirmektedir. Tabulara karşı eleştirici olmayı öğrenen insanların toplum ile doğa ayrımının da farkına varacağı açıktır. Böylelikle insanların aklına bazı sorular gelecektir, bizi neden birisi yönetiyor, biz kendimizi yönetemez miyiz gibi. Yayla’ya göre açık toplumda vatandaşlar, iktidarlara -düşmanca bir tavırla karşılaşmadan- karşı eleştirilerde bulunabilirler, toplumun gelişmesi önünde herhangi bir engel koyulmaz, inanç özgürlüğü son derece yüksektir, diğer bir deyişle toplum devletten olabildiğince bağımsız bir yapılanma olarak ön plandadır (2003: 1). Popper’a göre devlet korumacı olarak toplumdaki işleyişe karışmalıdır, çünkü “özgürlüğün hiçbir çeşidi, devlet, tarafından güven altına alınmadıkça olanaklı olamaz” (2017: 128). Soros’a göre açık toplumların özellikleri; düzenli, serbest ve adil seçimler, özgür ve çoğulcu temellerde yayınlar yapan medya, bağımsız yargı, çoğulculuğun anayasal güvence altına alınması, mülkiyet haklarını gözetmekle birlikte, sosyal güvenlik şemsiyesi ve fırsatlar sağlayan bir piyasa, çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi konusunda kararlılık ve şeffaflıkla işleyen yasal düzendir (2004: 132).

Popper, açık toplumdan bahsederken, “açık toplumun en önemli niteliklerinden birine, üyeleri arasındaki statü yarışması” olgusunun kapalı toplumlarda bulunmadığına (2017: 183) dikkat çekmektedir. Burada kapalı toplumlarda oluşturulan ortaklaşacılığın yerini açık toplumlarda bireyselleşmenin ve bireyler arasındaki rekabetin alacağı görülmektedir. “Açık Toplum’la kastedilen ise bireyin kişisel kararlarla karşı karşıya olduğu ya da bireylerin kişisel kararlarını birbirlerine karşılıklı sunarak yaşadığı özgürlükçü toplumlardır” (Akgün, 2009: 72). Diğer bir deyişle açık toplumlarda bireyler yaptıkları ile yapmadıkları veya yapacakları ile yapmayacakları şeylerin sorumluluğunu beraberlerinde taşımaktadırlar. Açık toplumlarda insanlar nerede yaşayacaklarını seçme özgürlüğüne sahiptirler, bu toplumlar bir arada yaşamayı seçmiş insanlardan kuruludur (Acar, 2011: 21).

Popper (2017), açık toplumların yönetimlerinin demokrasi olarak örgütleneceğini belirtmektedir. Popper’ın (2017) demokrasiyi seçmesinin nedeni her toplumda bulunan kapalı toplum özelliği olan tabuların, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin herhangi birisi tarafından kullanılmasının önüne geçmektir. Bu doğrultuda Popper, “bir demokraside bu güçleri denetlemenin anahtarları bizim elimizdedir. Onları evcilleştirebiliriz” (2017: 432) demektedir. Popper’ın (2017) demokrasiyi seçmesinin nedeni kapalı toplumlardan miras kalan tabuların insanların içerisinde her an ortaya çıkabilecek bir nitelikte olmasıdır. Popper demokrasinin, akla inanç ve insanîyetçilik ilkeleri temeline dayandığını belirtmektedir (2017: 194). Diğer bir deyişle açık toplum sayesinde insanlık “diktatörlerin çizmeleri altından kurtulabilir ve dünya barışına kavuşulabilir” (Çaha, 2004: 10’dan akt. Ata, 2010: 64).

Popper'ın açık toplum yapısı ile demokrasinin benzeşmesinin bir diğer nedeni onun bilim felsefesinden de yola çıkarak saptanabilecektir (Abuzer, 2007: 130). Popper'in bilim felsefesi yanlışlanabilirlik etrafında şekillenmiştir, bir yargının bilimsel olabilmesi için herhangi bir şekilde yanlış olduğunun kanıtlanması yeterlidir, bu yanlışlık kanıtlanırsa zaten bilimsellik de ortadan kalkacaktır (Popper, 2019: 51- 52; Köker, 2008: 21- 25).⁵ Böylelikle Popper (2017) açısından eğer herhangi bir devlet politikasının olumsuz yönleri ortaya çıkacak olursa vatandaşların tek yapması gereken, o politika uygulamasını getirenleri eleştirmek veya seçimlerde buna göre tercih yapmaları olacaktır, çünkü açık toplumda yasama, yürütme ve yargı güçlerini denetlemek halkın ellerindedir.

Popper'a göre (2017) açık toplumlar evrensel olmalıdır, içerisinde birçok insanı bulundurmalıdır. Popper bu noktayı daha iyi anlatmak için Demokritos'un "*bilge bütün ülkelere aittir, çünkü büyük bir ruhun yuvası bütün dünyadır*" (2017: 192) sözünü kullanmaktadır. Popper (2017) açısından felsefenin ortaya çıkışı da kapalı toplumların çöküşüne karşılık gelmektedir. Bu anlamıyla felsefe, "*yitirilmiş büyü imanının yerine akılcı bir iman koyma girişimi*" olarak değerlendirilmektedir (Popper, 2017: 195). Popper bu noktada Sokrates'in bilgiyi putlaştırmaktan uzak tutmayı ve "*bilim ruhunun eleştirme*" olduğunu öğrettiğini belirtmektedir (2017: 192).

Sokrates, demokratik kurumların, diğer bir deyişle açık toplumun bir eleştiricisi olarak, demokrasi düşmanları ile benzerlikleri görülebilecek birisi olsa da; Popper (2017), demokratça ve totaliterce eleştirme arasında farklılık olduğunu ve Sokrates'in eleştirisinin demokratça bir eleştiri olduğunu belirtmektedir (2017: 196). Sokrates'in öğretisinin özünü akıl üzerindeki eşitlikçi teori, zihin dürüstlüğü, öz eleştiri, eşitlikçi adalet teorisi ve haksızlığa uğramanın haksızlık etmekten daha iyi olduğu görüşleri oluşturmaktadır; diğer bir deyişle Sokrates'in öğretisinin özü bireycilik ilkesi, "*insanın kendi içinde bir amaç olduğu inancı*" çerçevesinde açıklanmaktadır (Popper, 2017: 196). Sokrates'in bireyi amaç edinmesi, kabileciliğin çözülüşü ile bireyin kendini beğenmişliğine ve kendinden memnurluğuna bir eleştiri niteliğindedir. Popper'ın deyişiyle, "*insanın yalnızca bir et parçası, bir vücut olmadığı üstünde ısrarla duruşu bundandır*" (2017: 196- 197). Sokrates kendisini bir at sineği olarak görmekte (Platon, 2014: 49 (30e-31a)), eleştirme özgürlüğü ile doğru olduğuna inandığı şey için ve nefis saygısı uğruna – bencillik veya duygusallıkla ilgisi olmayan- ölümü seçmiştir (Popper, 2017: 199- 200).

2.2. Liberal Değerlerin Ne Olduğu Üzerine

Popper'ın kapalı toplumu (2017), kapalı toplumdan açık topluma geçişi ve açık toplumunun ne olduğunu gördükten sonra açık toplum ile liberal değerler arasında bağlantı kurmak için öncelikle liberal değerler hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Liberal sözcüğü Latince *liber* kökünden gelmekte ve özgür insanları nitelemek için kullanılmaktadır (Heywood, 2016: 47). Liberal terimi 19. Yüzyıl ile birlikte yaygın olarak siyasi bir fikir bildirecek şekilde kullanılmaya başlamışsa da kendisinden önceki fikirlerin, teorilerin üzerine inşa edilmiştir (Hayek, 2009: 197). Liberal düşüncenin merkezi noktasını birey oluşturmaktadır; akıl ile donatılan birey ve akıl ile donatılmış olan bireylerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri toplumu inşa etme arzusu liberal düşünceyi tanımlamada bize yardımcı olmaktadır (Heywood, 2016: 47). Akla yapılan vurgu aynı zamanda liberal düşüncenin Aydınlanma geleneğine dayandığını göstermektedir. Liberal düşüncenin gelişmesinde etkili olan isimlerin bir kısmını belirtmek gerekirse; John Locke, Adam Smith, David Ricardo, James Madison, Thomas Jefferson, Jeremy Bentham, John Stuart Mill gibi isimler örnek olarak verilebilir. Sayılan isimler ile birlikte liberal düşüncenin siyasi ve ekonomik bir felsefe olduğu saptanmasının yapılması son derece doğal gözükmektedir (Berktay, 2018: 50).

Liberal düşünce çözülen feodal toplumun yerine "*yükselen kapitalist piyasa toplumunun ürünüdür*" (Heywood, 2016: 47- 48). Liberal düşünce bu anlamıyla yükselen kapitalist piyasanın orta sınıfı ile mutlakiyetçi krallıkların ve toprak aristokrasinin iktidarı arasındaki çatışmanın bir sonucudur; bu açıdan liberal düşünce taraftarlarının büyük bir çoğunluğu bireysel girişim özgürlüğüne ve hukuk devleti

⁵ "Örneğin "*bütün kuşlar beyazdır*" önermesini doğrulamak için yeryüzünde yaşamış, yaşayan ve yaşayacak olan tüm kuşların beyaz olduğunun gösterilmesi gerekecektir ki bu imkânsızdır. (...) Buna karşılık, tek bir "*beyaz olmayan kuş*" nun varlığı halinde yukarıdaki önermenin yanlış olduğu kanıtlanmış olacaktır." (Popper, 2019: 51- 52)

tarafından güvence altına alınan bireysel özgürlüğe önem atfetmektedirler (Hayek, 2009: 197- 198). Liberalizmin tek bir tanımının verilmesi mümkün gözükmemektedir, çünkü farklı konularda farklı şekillerde birbirinden ayrılan liberal düşünürler bulunmaktadır. Liberalizmin kendi içerisindeki farklılıkları, hatta çelişkileri barındırması bu güçlüğü yaratmaktadır (Berktaş, 2018: 49). Bununla birlikte liberalizm açısından düşünürlerin üzerinde durdukları ortak temaların bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Çalışma liberal değerler ile açık toplumun benzerliklerini ortaya koymaya çalışırken bu ortak temalardan hareket edecektir, buna göre liberal düşünürlerin bulunduğu ortak temalar; bireysellik, özgürlük, akıl, adalet ve hoşgörüdür (Heywood, 2016: 50).

Liberal değerler açısından birey ve bireyin önceliği son derece önemli bir nokta olarak kendisini göstermektedir. Aydınlanma süreciyle birlikte insana ve insanın kendisini gerçekleştirmesine yönelik inançlar son derece artmış bir vaziyettedir, bu yönüyle liberalizmde bireyin önceliği ana tema olarak belirlenmektedir (Heywood, 2016: 49). Bu noktada Immanuel Kant'ın bireylerin kendinde amaç niteliğinde olduğu yönündeki anlayışı insanların birbirlerine eşit değerinde oldukları inancını ifade etmektedir. Bu ifade diğer bir deyişle, bireylerin kendilerine has olan içsel niteliklerini tanımlamakta ve bireylere diğer bireyler gibi yalnızca birey olmalarından ileri gelen eşitlik tanımaktadır (Heywood, 2016: 50). Bireyin eşitliği ve her bireyin benzersizliği feodal yaşamın değişmezlerinin yıkıldığını da gözler önüne sermektedir. Diğer bir deyişle bireyler, sınıfsal geçmişleri, ırkları veya dinleri ile değil yalnızca her yerde başka insanlarla paylaştıkları ahlaki değerlerle ve birey olarak benzersizlikleriyle tanımlanmaktadır (Berktaş, 2018: 55).

Liberalizmin bireye verdiği bu önem, bireyin özgürlüğü açısından da önemli bir dayanak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberaller açısından özgürlük, insanların beceri ve yeteneklerini geliştirmesi ve potansiyellerini gerçekleştirebilmelerinin yegâne koşulu olarak görülmüştür (Heywood, 2016: 52). Özgürlük öncelikle özgür bireyin keyfi bir biçimde zorlamaya tabi olmaması anlamına gelmektedir. Locke'a göre yasanın amacı tam da bu noktada belirlemektedir, özgürlüğün korunması ve genişletilmesi (Locke, 2004: 48). *“Liberalizm, eğer herkes mümkün olduğu kadar özgür olacaksa, cebir kullanımının tamamen ortadan kaldırılamayacağını, ama bireylerin veya grupların keyfi olarak diğerlerini zorlamasını önlemek için gerekli seviyeye sadece düşürülebilir olduğunu kabul eder”* (Hayek, 2009: 208- 209). Bu yönüyle liberalizmin özgürlük anlayışı bireysel çabanın önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmektedir (Hayek, 2009: 209). Bu anlamda özgürlük; ekonomik girişim özgürlüğü, siyasi özgürlük gibi konulara da dayanmaktadır (Berktaş, 2018: 53). Adam Smith'e göre ekonomik özgürlükler ve ekonomi piyasasına müdahale edilmemesi durumunda piyasa kendi kendisine işleyen bir sistem gibi hareket edecek ve kendisini düzenleyecektir. Piyasadaki rekabetin kısıtlanması, fiyatların artmasına ve mal arzının azalmasına neden olacaktır (Baradat, 2012: 110; Berktaş, 2018: 60). Hayek'e göre gerek entelektüel alanda gerekse de ekonomik alandaki rekabet insan amaçları açısından en etkili keşiftir (Hayek, 2009: 221- 222).

Bu noktada liberal düşünürlerin birbirinden ayrıldığı bir noktayı belirtmekte yarar var gibi gözükmemektedir; bu nokta, özgürlüğün pozitif ve negatif olarak iki farklı kullanımının olduğu hususundadır. Negatif özgürlüğün ayırt edici yönü bireyin başka bireylerin müdahalesi olmadan yapabileceğinin alanı nedir sorusuna verdiği yanıtta yatmaktadır (Berlin, 2007: 62). Buna göre insanların tamamen özgür olması gereken özgür alanlarının olması gerekmektedir. Mill'e göre bireyin davranışının kendisinden başka hiç kimsenin çıkarına dokunmaması şartıyla yaptığı şeylerde ve bunun sonuçlarına katılma konusunda tam özgür olmalıdır (Mill, 2017b: 93- 94). Mill'e göre kişinin kendi vereceği karardan çıkacak hata, başkasının onu zorlamasıyla ortaya çıkacak olan iyilikten daha iyi olacaktır (Mill, 2017b: 97). Negatif özgürlük kısaca birey üzerindeki sınırlamaların ve kısıtlamaların olmaması anlamında bireyin neyi tercih ediyorsa onu yapması özgürlüğüne dayanmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bireylerin araçlarında seyahat ederken emniyet kemeri takmaları gerektiren bir yasa veya motosiklet kullanıcıların kask takmasını gerektiren bir yasa veya bireylerin istediklerini okumasının veya izlemesinin önündeki sansürler kabul edilemez niteliktedirler. (Heywood, 2016: 52- 53). Özgürlüğün diğer tanımı olan pozitif özgürlükte ise bireyin ne yapması gerektiğinin kontrolü veya müdahalenin kaynağı nedir veya kimdedir sorusuna verilen yanıt özgürlüğün pozitifliğini oluşturmaktadır (Berlin, 2007: 62). Buna göre bireyin yanıtı nesne değil özne olmak isteğidir, birey

kendisi için karar verilen değil karar veren olmak istemektedir (Berlin, 2007: 69). Pozitif özgürlükte bireyler bireyselliklerini geliştirmek için mücadele etmelidirler; devlet ise sadece bireyleri sorumluluk almak için koşulları yaratabilecek konumdadır (Heywood, 2016: 77).

Bireyin kendi kararlarını verme konusundaki özgürlüğüne yönelik inanç akla duyulan güven ile yakından ilgilidir. Liberalizme Aydınlanma çağıının bir parçası olarak bakacağımız zaman insan aklına duyulan güvenin en üst noktaya çıktığını görmekteyiz, böylelikle birey akli vasıtasıyla kendisini geliştirebilecek ve dünyayı şekillendirebilecektir (Heywood, 2016: 54). Rasyonalizm ile ilerleme arasında kuvvetli bir bağ vardır, rasyonel bilgilerdeki artış insana kendi kaderini belirleme ve kendi yaşamıyla ilgili sorumluluklar kazandırmıştır. Liberal düşünce skolastik düşüncenin aksine insana karşı pozitivist bir bakış açıdadır ve insan aklına ve insan aklının çıktıklarına güvenmektedir. İnsan böylelikle rasyonel bir varlık olarak kendi iyiliğine uygun davranacaktır (Berktaş, 2018: 51). İnsan aklına güven konusunda Descartes, liberal rasyonalizm⁶ düşüncesinin ilk savunucusu olarak gözükmektedir, ona göre insanlar bilgilere akıl yardımıyla ulaşabileceklerdir (Arnhart, 2018: 181). Rasyonel birey kendi çıkarlarını son derece iyi bilecektir, bu nedenle hükümetin veya başka birisinin müdahalesi bireyin iyiliğine değil kötülüğüne olacaktır (Berktaş, 2018: 61). Böylelikle bireyin kendisini yönetmesinin ve iradesini eyleme geçirme özgürlüğünü akıl sahibi oluşu garantilemektedir (Locke, 2004: 53). Böylelikle Locke hem bireyin yeteneklerine hem de rasyonelliklerine güveni öne çıkarmaktadır.

Diğer yandan insanlar akılları vasıtasıyla çatışmaları da çözüme kavuşturacaklardır. Örneğin bir çatışmanın sonucunda toplumsal açıdan insanlar savaş hali ile barış hali arasındaki çözümlenmelerinde hangisinin kendi çıkarlarına, iyiliklerine uygun olduğunu seçecek ve ona yöneleceklerdir (Heywood, 2016: 55). Bu minvalde üzerinde durulması gereken nokta, bireyin en yüksek iyilik olan mutluluğu amaçlaması ve ona ulaşmak için aklını kullanacağı yönündeki faydacılık ilkesidir. Faydacılık ilkesi Bentham tarafından dünyayı değiştirecek bir ilke olarak görülmüştür (Copleston, 1996: 9). Bentham'a göre faydacılık ilkesi yasa koyucular tarafından benimsenir ve hükümet ve yönetim işlerine uygulanırsa toplumsal mutluluğu artıracak yasalar çıkartılabilecektir (Bentham, 2017: 25). Bentham haz ve acıların kaynaklarını belirtmekte ve yasa koyucuya yasa çıkarmadan önce ortaya çıkabilecek bütün hazları bir tarafa bütün acıları da diğer tarafa yazarak birbirinden çıkarmasını salık vermektedir (Bentham, 2017: 39). Mill ise Bentham'ın faydacılığını sadece nicel hazlarla ilgilenmesi, bencilce olması ve insanların sosyal bağlarını dikkate almaması konularında eleştirmiştir (Tannenbaum & Schultz, 2011: 234). Mill mutlu bir domuz olmaktansa, mutsuz bir Sokrates olmayı yeğlediği söylerken nitel hazların nicel hazlardan daha üstün olduğunu belirtmektedir (Mill, 2017c: 11- 12). Mill'e göre faydacılık bireyin kendi iyiliğini başkalarının iyiliği için feda etme gücünün olduğunu da kabul etmektedir, böylelikle faydacılık bencilce bir yaklaşım olmaktan çıkmaktadır (Mill, 2017c: 20). Mill son olarak faydanın tüm topluma yayılması gerektiğini belirtir ve toplumun diğer yarısını oluşturan kadınların da toplum adına verilecek kararlardan dışlanmaması gerektiğini belirtmektedir (Mill, 2017d: 141).

Liberalizmin adalet ilkesinin temelini eşitlik oluşturmaktadır, bu eşitlik bireylerin birbirleriyle eşit olduğu anlayışını pekiştirmektedir. Bu eşitliğin kapsamını hukuk önünde eşitlik, siyasi alanda eşitlik ve fırsat eşitliği oluşturmaktadır. Hukuk önünde eşitlik, hukuki karar verme süreçlerinde herkese eşit davranılmasını ifade etmektedir. Hukuk önünde ister sıradan bir vatandaş isterse de soylu birisi olsun ikisi de eşittir, böylelikle liberal düşünce bireysel hakları güvence altına almaya çalışmaktadır (Berktaş, 2018: 52). Siyasi eşitlik ise tek kişinin tek oy hakkının olmasını ifade etmektedir. Son olarak fırsat

⁶ Spragens'e göre liberal rasyonalizmin on bir ilkesi bulunmaktadır. Birinci olarak Aristotelesçi skolastik düşüncenin tamamen terk edilmesi, ikinci olarak akıl rehberliğinde hareket edilmesi, üçüncü olarak bilimsel anlayışta yeni bir sayfa açmanın gerekliliği, diğer bir deyişle sıfırdan başlamanın gerekliliği (tabula rasa). Dördüncü olarak elden edilen bilgilerin açık, tartışılmaz, belirgin temellere dayandırılması, beşinci olarak bu temelin basit fikirlerden oluşması, altıncı olarak bilgilerin araştırılmasında matematiksel araştırma standartlarının getirilmesi, yedinci olarak insan bilgisinin ilerlemesinde yöntemle ilişkin kurallar geliştirmek ve bunları takip etmek, sekizinci olarak insan bilgisinin bütünü, hem öзде hem de yöntemde birliktir. Dokuzuncu olarak insan bilgisinin tüm insanların erişilebilir bir vaziyette bulunması gerekmektedir, onuncu olarak hakiki bilgi kesin onaylanabilir kılınmalıdır ve son olarak da bilginin artması insan ilerlemesinin anahtarını eline geçirmek demektir (Spragens, 1981: 22- 23'den akt. Arnhart, 2018: 181- 182).

eşitliği ise her bireyin toplumda yükselme ve düşme şansının aynı olduğunu ifade etmektedir (Heywood, 2016: 56). Hayek'e göre eşitliğin yalnızca başlangıçtaki eşitlik anlamında fırsat eşitliği olarak anlaşılması son derece hatalıdır. Ona göre eşitlik dikey hareketliliğin sınırlandırılmaması veya buna yönelik engellerin kaldırılmasını da içermektedir (Hayek, 2009: 215- 216). Bu noktada eşitlik bireylerin her bakımdan birbirleriyle eşit olduğu anlamına gelmemektedir, bu noktada ki eşitlik herkesin herkesle aynı doğal hakka sahip olduğu anlamındadır (Baradat, 2012: 95).

Liberalizmin farklılıklara karşı olan hoşgörüsü, bireycilik temasıyla doğrudan ilişkilidir. *“Hoşgörü, bir yandan kişisel özerklik amacını temsil ederken, diğer yandan da insanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili kurallar koymaktadır”* (Heywood, 2016: 57- 58). Bu açıdan hoşgörü ve farklılıklar çoğulculuk bakış açısına ve evrenselliğe giden yolu aralamaktadır.

Liberal kuramcılar açısından devlet doğa durumundan çıkışı simgelemektedir ve birey için birey tarafından toplumsal sözleşmeler ile kurulmuştur (Locke, 2004: 71). Böylelikle liberal düşünce açısından devlet, toplumda rekabet halindeki birey ve gruplar arasındaki tarafsız hakem olarak görünmektedir (Heywood, 2016: 60). Hakem olarak görülen devletin görevi, anlaşmazlıkları çözmek ve güvenliği sağlamaktan ibarettir. Thomas Paine'e göre devlet, zorunlu bir kötülük olarak mecburi bir yapıdadır. Adam Smith'e göre devletin üç görevi bulunmaktadır; birincisi dışarıdan gelebilecek olan saldırılara karşı güvenlik sağlamak, ikincisi vatandaşlar arasında birbirlerine karşı sömürü ve baskının gelişmesini engellemek ve son olarak da bireylerin yapması karlı olmayan kamusal işleri yapmaktır (Berktaş, 2018: 65). Bu noktada devletin sınırlandırılması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır, Montesquieu'ya göre bu yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrımı ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Hayek'e göre *“liberalizm hükümet görevleri ile, özellikle de onun bütün yetkilerinin sınırlandırılması ile ilgilidir”* (Hayek, 2009: 217). Liberaller için demokrasi, liberalizmin ana temalarında da ortaya çıkan özelliklerin birleşimi gibidir. Bu özellikler bireylerin birbiriyle eşit tek oya sahip olmaları, devletin sınırlanması için güçler ayrılığı, seçimlere rekabet halinde farklı siyasi hareketlerin katılması, bireylerin oy kullanırken rasyonel davranacağı ve farklı siyasi hareketlerin birbirine karşı hoşgörü beslemesi gibi özelliklerdir.

2.3. Wilson İlkeleri ve Milletler Cemiyeti 22. Madde

Çalışma açısından kavramsal olarak değinilmek istenen son nokta Wilson ilkeleri ve Milletler Cemiyeti'nin 22. Maddesidir. Bu noktada önemli görünen self determinasyon ilkesi ile Madde 22 ile düzenlenen mandater yönetimin ön plana çıkarılmasıdır. Bu noktada herhangi bir yoruma girmeden Wilson ilkelerinin 5. 10. 12. ve 14. maddeleri sunulacaktır.

Wilson ilkeleri 8 Ocak 1918 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson tarafından Kongre'de yaptığı konuşmayı oluşturmaktadır. Bu konuşmada açıklanan ilkeler oldukça idealist ve ekonomik anlamda son derece liberaldir. Bu ilkeler ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dünya düzenine ilişkin görüşlerini içermektedir (Boztaş, 2014: 165). Wilson'un konuşmasındaki maddelere bakacak olursak:

5. Madde: *“Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır”* (Boztaş, 2014: 167).

10. Madde: *“Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişmeleri sağlanmalıdır”* (Boztaş, 2014: 168).

12. Madde: *“Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir”* (Boztaş, 2014: 169).

14. Madde: *“Özel antlaşmalarla, küçük, büyük tüm devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslar birliği kurulmalıdır”* (Boztaş, 2014: 169).

8 Ocak 1918’de Wilson’un açıkladığı 14 maddenin en son maddesinde bütün ülkelerin katılacağı ve karşılıklı siyasi bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin güvence altına alınacağı bir uluslar birliğinin kurulması ön görülmüştür. Milletler Cemiyeti’nin kurulmasından yaklaşık 200 yıl önce Kant “*Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Tasarı*” eserinde barışın sağlanması için gerçekleşmesi gereken süreçlerden bahsetmiştir. Kant’a göre bu süreç üç aşamadan oluşmaktadır, birinci olarak bütün ülkelerin sivil anayasaları cumhuriyetçi olmalı⁷, ikinci olarak devletler hukuku hür devletlerden oluşmuş bir federasyona dayanmalıdır ve son olarak dünya yurttaşlığı hukuku, genel geçer konukseverlik koşullarıyla sınırlandırılmalıdır (Kant, 2020: 40: 45: 51). 10 Ocak 1920’de kurulan Milletler Cemiyeti’nin amaçları Nihat Erim tarafından “*Milletlerarası işbirliğini genişletmek, barışı ve güvenliği sağlamak yolunda, harbe girişmemek için bazı kuralları kabul etmek; adalet ve şeref esaslarına dayanan Milletlerarası ilişkileri açıkça sürdürmek*” (1943: 34) olarak belirtilmiştir. Bu amaçla kurulan bir topluluğun açık topluma doğru giden bir yol izleyeceği varsayılmalıdır. Lakin Milletler Cemiyeti madde 22 de bunun tam tersi anlama gelecek ibareler bulunduğunu düşünmekteyiz.

Milletler Cemiyeti madde 22’ye göre: “*Savaşta sonra, daha önce kendilerini yöneten Devletlerin egemenliğine bağlı olmaktan çıkmış ve çağdaş dünyanın özellikle güç koşulları altında kendi kendilerini yönetme yeteneğinden henüz yoksun halkların oturduğu sömürgelere ve ülkelere şu ilkeler uygulanır: bu halkların vesayetini (...) bu sorumluluğu yüklenmeye en elverişli bulunan ve bunu kabule razı olan uluslara emanet etmektedir. Sorumluluk yüklenmeye razı olan uluslar mandataire sıfatıyla ve Cemaat adına bu vesayeti ifa ederler.*” Bu durum bir bakıma sömürgeciliğin isim değiştirmiş halinden başka hiçbir anlama gelmemektedir. Bu noktada ortaya çıkacağını düşündüğümüz sorunlar; kendi kendini yönetme yeteneği ile kastedilen şeyin belirgin olmaması, egemenliğin vesayet adı altında başka ülkeleri devredilmesinin egemenlik⁸ anlayışıyla çelişmesi gibi konular etrafında şekillenmektedir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVELER ARASINDA BAĞLANTILARIN KURULMASI

3.1. Liberal Değerler ile Açık Toplumun Benzerlikleri

Açık toplumlar, insanların tabulara karşı eleştirici oldukları ve kararlarını kendi başlarına aldıkları toplumdur. Liberal değerlerde de insanların akıllarına karşı güven söz konusudur. İnsanların batıl inançlar karşısında akıl ile ilerleyebileceğini düşünmektedir. Son olarak da insanların alacakları kararlarda rasyonel davranacaklarının düşünülmesi, açık toplumun ve liberal ideolojinin insan aklına duyulan güvenini göstermektedir. Diğer bir deyişle insanların eleştirel düşünmesi ve bu düşüncelere saygı göstermesi ile insan aklına ve düşüncelerine duyulan güven açık toplumlar ile liberal değerler arasındaki benzerliğe işaret etmektedir.

Açık toplumların demokrasi ile yönetilmesinde amaçlanan; kapalı toplumlardan açık toplumlara miras olarak kalan tabuların, yasama, yürütme ve yargı erklerinin herhangi birisi tarafından kullanılmasını engellemektir. Liberalizmin demokrasiyi tercih etme nedeni ise ana temalarından da ortaya çıkacak olan, bireylerin eşitlik temasına uygun olması, seçimlerdeki rekabetin çoğulculuğa yardımcı olması ve güçler ayrılığı ile yasama, yürütme ve yargının denetiminin sağlanmasıdır. Bu açıdan açık toplum savunucuları ve liberal düşünürler devletin kontrol edilebileceği bir demokrasi etrafında fikir birliğindedirler. Bu doğrultuda liberal değerlere bağlı bir açık toplumda sürdürülmesi beklenen demokrasi demokratik özellikleri; yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirlerini dengeledikleri, bireylerin birbirleriyle eşitlik temelinde ön planda oldukları ve rekabet ile birlikte çoğulculuğun sağlandığı bir siyasi ortamın oluşmasıdır.

⁷ Kant’ın cumhuriyetçi anayasayı seçmesinin nedeni yurttaşların savaşın yükünü kaldırmaktansa barışı yeğleyeceğini düşündüğü içindir. Aksi durumda –yurttaşın değil yöneticinin devlete hakim olduğu durumda- yönetici için savaş bir eğlencedir (Kant, 2020: 41- 42). Kant’a göre cumhuriyetçilik, “*birincisi, bir toplumun üyelerinin –insanlar olarak- özgürlük ilkeleri bakımından; ikincisi –uyruklar olarak- tek bir ortak anayasaya bağlılık ilkesi çerçevesinde kurulmuş anayasa olması bakımından, bir halkın tüm yasal mevzuatının dayanması gereken kadim sözleşme fikrinden doğan tek dizedir*” (2020: 40).

⁸ Buna göre egemenlik devletlerin meşruiyetini oluşturmakta ve devletleri niteleyen bir özellik olarak devredilemez, bölünemez niteliklere sahiptir (Ağaoğulları, 1986: 131; Beriş, 2008: 76).

Açık toplumlarda bireyselleşme, kapalı toplumlardaki ortaklaşacılığın yerini almaktadır. Liberalizmde de birey, bazı destekçileri tarafından toplumun ve çoğu destekçileri tarafından da devletin üstünde gösterilmektedir. Bireyin devletin üstünde olması, devletin birey tarafından yaratıldığı kabulüne de oldukça uygundur; bu da kapalı toplumlardaki devlet, toplum veya kabile kutsiyetinin yerini bireyin önceliğinin aldığı göstermektedir. Bu doğrultuda bireylerin ön planda tutulması, bireylerin çıkarlarının gözetilmesi ve bireyler arasında rekabet liberal değerlere bağlı bir açık toplumun olmazsa olmaz – *sine qua non*- parçası gibi görülmektedir.

Açık toplumlar, evrensel ve heterojen bir birlikteliğe sahiptirler. Liberalizmde de farklılıklara karşı hoşgörülü davranma ve farklılıkları desteklemenin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu hoşgörülü davranışta beraberinde heterojen bir birlikteliği getirecektir. Bu hoşgörü heterojen bir birlikteliğin yanı sıra farklılıkların bir arada yaşayışını ve evrenselliği de beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda farklılıkların bir arada olmasının çoğulcu bir anlayışı da geliştireceği son derece açık olarak gözükmektedir. Açık toplumlar ile liberal değerler arasındaki benzerlikler son derece fazla gözükmektedir; akla güven konusu, adalet ve eşitlik vurgusu, bireyin önceliği, evrensellik ve hoşgörünün desteklenmesi bunların başında görülmektedir.

3.2. Wilson İlkeleri ile Liberal Değerlerin Karşılaştırılması ve Kapalı Toplum ile Benzerlikleri

Wilson ilkelerinin 5. Maddesinde sömürgecilik savları düzenlenirken, sömürge altındaki halkların çıkarlarının ve egemenlik istemlerinin dikkate alınması istenmektedir. Mafatih bu madde sömüren ile sömürülen ilişkisinin kesintiye uğraması hususunda hiçbir şey söylenmemektedir. Bu yüzden liberalizmin en temel ilkelerinden olan bireylerin eşit olması ve bireylerin devlet karşısındaki özgürlüklerinin zedelenmesi meydana gelmektedir. Sömüren sömürülen ilişkisinin devam etmesi, bireylerin özgürlüklerini bütün devletlere karşı eşit düzeyde korunmasını zedelemektedir. Diğer bir deyişle, burada sömürge altındaki devletin bireyinin özgürlükleri ile sömüren devletin bireyinin özgürlükleri arasında fark olacağı sonucunun çıkartılabilecek olmasıdır. Bu sonucun sömürülen ülke topraklarında daha fazla görülmesi olasıdır. Sömüren ülke topraklarında ise eşitlik ilkesine daha dikkat edileceği aşikârdır. Liberalizm, bir yandan herkesin sahip olabileceği hakların olabileceğini söylerken, diğer yandan bu hakların yalnızca belirli bir kesim tarafından sahiplenildiğini es geçmektedir (Parlak ve Öztürk, 2018: 567). Sömürgelerdeki insanlar sömüren devletlerin okullarında okuması sonucunda bu farklılıkların farkına varmaları ve bunu sorgulamaları ile sömürgelerde huzursuzluklar çıkmıştır, sömüren ülkenin okullarında okuyan, Batılı eğitim alan bu insanlar huzursuzlukların merkezinde yer almışlardır (Heywood, 226: 2016).

10. ve 12. Maddelerde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının içerisindeki ulusların özerk gelişimi için çaba sarf edilmelidir, denmektedir. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı olarak tanımlanan bu özerk gelişimi anlamak için öncelikle ulus tanımını yapmamız ilerlemekte bize yardımcı olacaktır.

Ulus, belli bir toprak üzerinde bir arada yaşayan, ekonomik yaşam, dil, tarih, ruhsal yapı ve kültürel özellikler yönünden ortaklık gösteren geniş insan topluluğudur. Bu topluluk homojen bir birlikteliği ifade etmektedir. Burada Popper'ın (2017), Hegel için uluslar ile ilgili ortaya koyduğunu iddia ettiği görüşlerden istifade etmek; ulusların niçin kapalı topluluklar oluşturacağını görmek açısından yararlı olacaktır. Popper bu görüşleri, "*bir tek seçkin ulusun dünyaya egemen olması mukadderdir. Devlet, bütün öbür devletlerin düşmanıdır (...) devlet her türlü ahlaksal yükümlülükten arınmıştır; tek yargıcı tarihi başarı (...) tek ilkesi kolektif yararlılıktır*" (2017: 372) olarak belirtmektedir. Hegel'in uluslar ile ilgili olarak ortaya koyduğu görüşleri kısaca açıklamak gerekirse; bir tek seçkin ulusun varlığı, devletlerarasındaki düşmanlığın artmasını da beraberinde getirecektir, çünkü her ulus kendisinin seçkin olduğunu düşünecek ve diğer uluslarla savaşacaktır. Diğer yandan devletlerin yargıcının tarihi başarı olarak belirlenmesi, başarı için her şeyin yapılabileceği –makyavelist- bir görüşe sürüklenmeye uygundur. Son olarak da ulusların tek ilkesinin kendi yararlarına hareket etmek olması yine evrensellik ve farklılıkların korunması açısından olumsuz bir bakış açısidir. Bütün bu görüşler en başta ortaya koyduğumuz Sparta politikasının ilkeleri ve dolayısıyla kapalı toplumun ilkeleriyle oldukça benzerlik göstermektedir. Bunlar; homojenlik, evrensellik karşıtlığı, farklılıkların korunması ve ortaklaşacılıktır.

Ulus devleti ön planda tutan bakış açısının kabile birlikteliğinden başka bir şey olmadığı açıktır, diğer bir deyişle bu toplumların kapalı toplumlar olarak yapılanmaları son derece doğal karşılanmalıdır; hatta bu ulusların dayandıkları tarihlerin de bir tabu nesnesi olarak ortaya çıkarılması görülmektedir. Ulus etrafında kurulan devletin içinde yaşayan bireyin de sadece kendi ulusundan olanların menfaatine çalışması için yönlendirileceği de son derece açıktır. Bu doğrultuda ulus Anderson'un da dediği gibi hayal edilmiş ve akrabalık veya din temelinde ele alınmalıdır (2020: 20). Ulusçu devletlerin bireylerinin birbirleriyle kurdukları ilişkilerde de kapalı toplum ögesi olan ortaklaşacılık ön planda olacaktır.

Liberal değer ile Wilson ilkelerinin karşılaştırılmasından sonra, Wilson ilkelerinin son maddesinde belirtilen Milletler Cemiyetinin kurulması ve kurulan Milletler Cemiyetinin 22. Maddesinin, yeni kurulan ulus devletleri otoriter ve totaliter rejimlere ittiği açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3. Milletler Cemiyeti Madde 22 ile Liberal Değerlerin Karşılaştırılması

Liberalizm, ekonomide devletlerin müdahalesinin olmamasını istemektedir; ancak yeni kurulan ulus devletlerin, ekonomik olarak kendi bağımsızlıklarını kazanmadan siyasal alanda kazanacakları bağımsızlıklarının bir geçerliliğinin olamayacağı son derece aşikardır. Milletler Cemiyeti madde 22 ile sömürgeciliğin isim değiştirerek devam etmesi, ulus devletlere ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının önemini hatırlatmaktadır. Ekonomik bağımsızlıklarını kazanmanın yolunun ise liberal piyasaya göre mi yoksa totaliter bir şekilde mi olacağı gelecek baskılara göre şekillenecektir.

Kendi kaderini tayin hakkı evrensel bir görünüm kazanmamaktadır, bu hak yalnızca Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan halklar için ön görülüyormuş gibi durmaktadır, öyle ki bu dönemde Avrupalı devletlerin Afrika ve Asya'daki sömürgeleri için kendi kaderini tayin hakkından bahsetmek mümkün değildir. Bu ülkelerdeki kendi kaderini tayin hakkından ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında bahsetmek mümkün olacaktır. Yeni kurulan ulus devletlerin birçoğu sömürgeci devletler ile yapmış oldukları mücadelelerin bir sonucu olarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu durum neticesinde bu devletlerden gelmesi beklenen yardımlara veya bu devletlerin ekonomik modellerine dahi bir miktar çekince ile yaklaşmaktadırlar.

Kendi kaderini tayin hakkının uygulaması Milletler Cemiyetinde yer bulamamıştır, Milletler Cemiyetinin bu durum karşısındaki tavrı oldukça ikirciklidir. Finlandiya ve İsveç arasında bulunan Aaland adaları sorunu 1921 yılında "Aaland Adaları Halkı'nın büyük çoğunluğunun bağlı oldukları Finlandiya'dan ayrılarak İsveç'le birleşmek arzusu Komisyon tarafından tespit edilmiş ise de Aaland Adaları Halkı'nın ayrılma talepleri reddedilmiştir" (Koçak, 2018: 95). Yine Milletler Cemiyeti 1937 yılında Hatay ile ilgili olarak ise bambaşka bir yol izlemiştir. Milletler Cemiyeti "20 Ocak 1937'de toplanmıştır. Toplantılar esnasında İngiliz Hariciye Bakanı Antony Eden'in arabuluculuğu ile Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları Tevfik Rüştü Aras ile Delbos görüşmeler yapmışlardır. Müzakereler sonucunda 27 Ocak 1937'de bir prensip anlaşmasına varılabılmış ve bu anlaşma Milletler Cemiyeti tarafından da tasvip edilmiştir" (Soysal, 2000: 534). İlgili anlaşmayla Hatay, iç işlerinde bağımsız; dış işlerinde ise Suriye Devletine bağlı bir yapıda olacaktır.

Milletler Cemiyeti'nin kendi kaderini tayin hakkı karşısındaki tutumunun net olmaması kimilerine göre İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. "Birinci Dünya Savaşından sonra uluslararası toplumun realist bir ulusların kaderini tayin hakkı politikası oluşturmadaki başarısızlığının sonuçları felaket olmuştur. Çünkü Nazi Almanya'sı, Çekoslovakya ve Polonya'da yaşayan kitlese Alman Azınlıkları ileri sürerek her iki ülkeyi işgalini meşrulaştırırken manipüle edilmiş bir kendi kaderini tayin hakkı kavramına başvurmuştur" (Koçak, 2018: 96).

Sömürgeciliğin biteviye devam etmesi nedeniyle, yeni kurulan ulus devletler bu sömürgeci faaliyetlerden kurtulmak maksadıyla 1929 ekonomik buhranından da yararlanarak kendi ekonomilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Savaştan yenik ayrılan devletler ve yeni kurulan ulus devletler bu süreç içerisinde totaliter ve otoriter tutumlar takınarak ekonomik büyümelerini oldukça hızlı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Kapalı toplumlar olarak örgütlenen bu ulus devletler, uluslarını bir totem haline getirmiş ve uluslarını otoriter kalkıncı bir bakış açısıyla örgütlemişlerdir. Savaştan yenik ayrılan devletlere dayatılan barış anlaşmalarının yükümlülüklerinin ağırlığı; bu devletlerin rövanşist ve

militarist bir biçimde örgütlenmesine neden olmuştur. Diğer bir deyişle liberal politikacıların uygulamaları yeni kurulan ulus devletleri kapalı toplumlar olarak kurulmaya itmiştir.

4. GÜNÜMÜZ KAPALI TOPLUMLARI

Bir toplumun kapalı toplum olarak adlandırılması için gereken özelliklerin büyük bir bölümü 21. Yüzyıla birlikte dönüşüme uğramış ve kimi özelliklerin görülmesi imkânsız hale gelmiştir. Örnek vermek gerekirse kendine yeterlilik ilkesinin Dünya üzerindeki herhangi bir devlette gerçekleşmesinin olanağı oldukça güç bir özellik olarak karşımızda durmaktadır, özellikle ekonomik sistemin kapitalizm olduğu bir sistemde bunun imkânsız olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dünya ticaretinin karşılıklı olarak birbirine bağlanması, yaşanan pandemi döneminde dahi devletlerin sınırlarını tam olarak kapatamaması noktasında kendi kendine yeterliliğin günümüz toplumları için son derece güç bir durum olduğunu açığa çıkarmaktadır. Diğer yandan ise kimi kapalı toplum özellikleri isim değiştirerek veya ilk kullanımından ufak sapmalar ile birlikte halen kullanılmaya devam etmektedir.

“Modern devletlerin nasıl kapalı toplumlara evirileceği?” sorusunun cevabını ise ancak toplumun kendisinde bulabiliriz. Toplumlar geliştirdikleri ortaklaşacılık ile birlikte evrenselliği –evrensellik tamamen yok olmasa bile- modern anlamda ulusçuluk olan vatanseverliğe feda etmektedirler. Vatanseverlik kendi içerisinde kapalı toplum özelliği olan homojen toplum ve üstünlük ilkesini barındırmaktadır. Üstünlük ilkesi antik dönemlerde başka toplumlar üzerinde güç kullanmak iken, modern devletlerde kendi çıkarlarını maksimize etme çabası olarak görülmektedir. Homojenlik ise ulus devletlerin vatandaşlarına verdikleri ulusal değerleri ön plana çıkartan eğitim ile yeniden yaratılmaktadır. Bu doğrultuda Rennan’ın “*bir milletin esası, bütün fertlerinin birçok müşterek şeyleri olması ve hepsinin birçok şeyleri unutmuş bulunmaları*” (1946: 104) gerektiğini belirtmesi verilmesi gereken eğitimin içeriğinin özneliğini gözler önüne sermektedir. Fransız milliyetçiliği açısından verilebilecek bir örnek olarak çocukların ulusal bilincini geliştirmeye yönelik yazılan ebedi bir eser olan İki Çocuğun Fransa Turu isimli kitap, ulusal bilincin yaygınlaştırılması ve çocuklara bu bilinci aktarmak için onlara bilgi verilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır (Uslu, 2013: 92). Anderson’a göre benzer örnekler, 1861- 1865 yıllarındaki savaşı kardeşler arası bir iç savaş olarak gençlere öğreten Amerikalılar ve İngilizlere kurucu lider olarak öğretilen Fatih William’dır (2020: 227). Anderson bu noktada aynı öğrencilere Willam’ın İngilizce konuşmadığını veya İngiliz dili diye bir şeyin o tarihte var olmadığını anlatılmadığını da belirtmektedir (2020: 228). Verilebilecek başka örneklerde ulus devletlerin milli bayramları olarak gözükmektedir. Bu milli bayramlar dönemin koşullarına göre ortadan kaldırılabilen veya yerlerine yenileri konabilmektedir.⁹

Geçmiş dönemlerdeki kapalılık insanların birbirleriyle ortak bir yaşantıda buluşması - diğer bir deyişle yüz yüze temasta bulunması- iken günümüz kapalı toplumlarında bu hayal edilmiş bir cemaat vasıtasıyla gerçekleşmektedir (Anderson, 2020: 25). Burada etnik bir homojenlikten ziyade kültürel bir homojenlikten bahsedilmektedir. Bu homojenlik de eğitim vasıtasıyla yeniden oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda Rennan’ın bir milletin varlığını her gün yapılan plebisit olarak sunması son derece yerinde gözükmektedir (1946: 122).

Vatanseverliğe ve üstünlük ilkesine, ABD Başkanının Eylül 2018’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmadaki, “*Biz küreselleşme doktrinini reddediyoruz. Tüm dünyadaki ülkeler kendi ülkelerini korumalıdır*” (Bloomberght, 2018) sözleri ve Brexit süreci örnek olarak verilebilir. Benzer bir şekilde yine ABD Başkanı Paris İklim Anlaşmasından çekilirken bu anlaşmanın iklim değişikliğini durdurmak için değil, ABD’nin ekonomik kazanımlarını durdurmak ve diğer ülkelere avantaj sağlamak maksadını taşıdığını belirtmiştir (Bloomberght, 2019).

Modern devletlerin kapalı toplumlara nasıl evirildiğini son olarak göç konusu üzerinden açıklanmaya çalışılmalıdır. Sparta kapalı toplum özelliklerinden olan dışarıdan gelebilecek her türlü etkiyi en aza

⁹ Türkiye örneği açısından bakmak gerekirse; 23 Temmuz 1908’de ilan edilen İkinci Meşrutiyetin ikinci yılı olan 23 Temmuz 1909’dan itibaren kutlanmaya başlanan İyd-i Milli (Milli Bayram) 27 Mayıs 1935 tarihinde kaldırılmıştır. Benzer bir şekilde 27 Mayıs 1960’da gerçekleşen darbe sonrasında kutlanmaya başlanan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı 1982 Anayasası tarafından kaldırılmıştır. Son olarak da 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü olarak resmi tatil ilan edilmiştir.

indirme amacı ile günümüzde Amerika ve Avrupa'nın göçmen hareketlerine karşı uygulamaları arasında bir paralellik gözükülebilir. Antik dönem, kapalı toplumlarında iç dengesinin bozulmaması için dış devletlerden gelebilecek olan etkiler sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Buradaki dış etkilerden kasıt olarak köle olarak kullanılacak insanların devlete gelmesi değil, ticaret ile yayılan düşüncelerin çeşitliliği ve farklılıkların etkileridir. Modern devletlerde de toplumların iç dengesinin bozulmaması için göçün sınırlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. ABD'de Orta Amerika'dan gelen göçmen gruplara karşı söylemlerin ve eylemlerin sertliği, Meksika sınırına duvar kurma projesi (Euronews, 2018) Avrupa'nın mültecilere karşı olan tutumu buna örnek olarak verilebilir.¹⁰

5. GELECEKTEKİ TOPLUMLAR ÜZERİNE

Gelecekteki toplumların nasıl bir özellik –açık toplum olarak veya kapalı toplum olarak- gösterecekleri sorusuna cevap vermeden önce gelecekteki toplumlardan kastedilenin ne olduğu ortaya konmalıdır. Gelecekteki toplumlardan kasıt olarak Dünya dışı gezegenlerde kurulacak olan kolonilerden bahsedilecektir (Bilimfili, 2016). Günümüzdeki dünya üzerindeki toplumların geleceklerinin nasıl olacağı sorusuna verilecek yanıt ise; toplumların geçmiş ve şimdiki durumlarının analizini gerektiren başka bir araştırmanın konusu olabilecektir. Günümüzde kimileri için ütopyik olan bu koloniler için yapılan ciddi çalışmalar şimdilik SpaceX'in maliyetleri azaltmak için yaptığı denemeler -bu denemeler kapsamında bir roket ilk kez dikey bir şekilde geri iniş yapmıştır- ve NASA'nın 2030'lu yıllarda dünya dışı koloni kurma projeleri olarak örneklendirilebilir.

Gelecekte kurulması planlanan kolonilerdeki amaç, antik dönemde kurulan kolonilerdeki gibi dönüşümü durdurmak olmayacaktır (Gözlü, 2015: 189). Bu kolonilerin kurulmasındaki amaç 18 ve 19. yüzyıllarda görülen emperyalist amaçlar olabileceği gibi –hammadde aramak-, Amerika kıtasına giden ilk yerleşimcilerde görülen mutlakiyetçi rejimlerden veya iktisadi sorunlardan kaçış ya da umut da olabilir (Birecikli, 2011: 83). İnsan türünün devamının Dünya üzerinde gerçekleşemeyecek olması da Dünya dışında insanlığın koloni kurma ihtiyacına neden olabilir. Kolonilerin hangi amaçlarla kurulacağını tahmini, belki geçmişten günümüze kurulan kolonilerin tarihi incelenerek yapılacak olan başka bir çalışmanın konusu olabilir. Burada kolonilerin hangi amaçlarla kurulacağı değil, kurulduktan sonra o kolonilerin yapısının açık mı yoksa kapalı mı olacağı üzerinde durulacaktır.

Dünya dışında kurulacak olan kolonilerin gerek mesafe, gerekse de maliyet yüksekliği nedeniyle kendi kendilerine yeterli bir toplum olarak varlıklarını idame ettirmek zorunda olacakları aşikârdır. İaşe zorunluluğu olarak adlandırabileceğimiz bu zorunluluk, koloninin kendi yiyecek ve içeceğini bir şekilde karşılamak zorunda kalmasına neden olacaktır. Koloni, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla içerisinde ortaklaşacılık geliştirmek zorunda kalacaktır. Geliştirilecek ortaklaşacılık ile koloninin kendi kendine yeterli olması koloninin kapalı toplum özellikleri taşıyabileceğini göstermektedir.

Diğer taraftan Dünya dışında kurulacak olan kolonilere gidecek olan kişilerin seçiminde nasıl bir yol izleneceği kolonilerin yapısını doğrudan belirleyecektir. Kolonilere gönderilecek olan kişilerin herhangi bir ulus veya millet etrafında seçilmeyip heterojen birlik oluşturmaları, koloninin açık toplum özelliklerinden olan evrensellik ilkesini taşıyacağını göstermektedir. Popper'in (2017) açık ve kapalı toplumlarda temel ayrım noktası olarak aldığı rasyonalite konusu da kurulacak olan kolonilerde ön planda olması beklenen bir şeydir. Bu özellikler de koloninin açık toplum özelliği taşıyabileceğini göstermektedir.

¹⁰ İnsan haklarının kapsamının mültecileri kapsamaması hakkında bkz. (Yılmaz, 2018: 766). Mültecilerin homo sacer (Agamben tarafından kullanılan homo sacer, kutsal insan anlamına gelmektedir; kutsal insan bir yandan insanın kutsallığını neticesinde kurban edilemezken, onu öldüren cinayet işlememiş gibi görülmektedir (Agamben, 2017: 90)) olarak görülmesinin nedeni diğer bir deyişle “*kötü durumda olmalarının nedeni, yasalar karşısında eşit olmamaları değil, onlar için bir yasanın var olmamasıdır; ezilmeleri değil, kimsenin onları ezme istememesidir*” (Arendt, 2001: 302- 303'ten akt. Yılmaz, 2018: 766). Agamben'e göre Afganistan'daki Taliban savaşçıları da benzer durumdadır, “*Taliban savaşçıları Cenevre Konvansiyonları'nın tanımladığı Savaş tutsakları konumunun dışına itildikleri gibi, aynı zamanda Amerikan yasalarının belirlediği bir yargılama kapsamına da girememektedirler*” (Agamben, 2014: 167).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Liberal değerler gözetilerek gelişecek olan toplumların, Karl Popper (2017) tarafından da öne sürüldüğü şekilde açık toplumlarla benzerliğinin olacağı görülmektedir. İlk olarak insan aklı hem açık toplumlarda hem de liberal değerler gözetilerek gelişecek olan toplumlarda ön planda tutulacak ve aklın gelişmesi için çaba harcanacaktır. İkinci olarak, birbirleriyle yasa önünde, oy kullanırken veya fırsat yönünden eşit olan bireyler açık toplumların ve liberal değerler gözetilerek gelişecek toplumların temelini oluşturacaktır. Üçüncü olarak, birbirleriyle eşit olan insanların aldıkları kararlar, birbirlerinin fikirlerine saygıyı da beraberinde getirecektir. Dördüncü olarak, bireylerin devletlerden üstte tutulması insanların birbirlerini eşit olarak görmelerini ve homojenleşmelerini sağlayacaktır.

Liberal değerler gözetilerek gelişen toplumların, açık toplumlar olacakları yukarıdaki benzerlikler göz önüne alınacak olursa son derece gerçekçi bir yaklaşımdır. Mamafih, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kurulan ulus devletler üzerinde baskı kurulmaya çalışılması ve bu baskının Milletler Cemiyeti tarafından da meşrulaştırılması yeni kurulan devletlerin kapalı toplumlar olarak gelişmelerine neden olmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olan etmenlerin bir diğeri olmuştur. Milletler Cemiyeti'nin 22. Maddesi, diğer bir deyişle manda ve himaye maddesi ile ulus devletlerin kuruluşundaki ilkeler, kendi içerisinde çatışmayı da beraberinde getirmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını tetiklemişlerdir.

Günümüzde de kapalı toplum ilkelerinin devlet yapılanmalarındaki önceliğinin arttığını veya devlet anlayışlarındaki değişimler ile birlikte gelişmekte ve değişmekte olduğunu görmekteyiz. Ulus devletleri kapalı toplumlar olarak örgütlenmeye sevk eden açık toplumların kendisi olmuştur. Günümüzde de açık toplumlar olarak belirtilen devletlerin kapalı toplum özelliklerine doğru bir kayış içinde olduğu görülmektedir. Bu kayışın neo-muhafazakarlık ismi ile gerçekleşmesi başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek nitelikte görülmektedir.

Son olarak da gelecekte Dünya dışında kurulması planlanan toplumların nasıl bir yöne doğru evrileceğinin net bir cevabı bulunmamaktadır. Bunun net bir cevabının bulunması için öncelikle; Dünya dışında kurulacak olan kolonilerin iase ve ibatelerinin nasıl ve kimin tarafından karşılanacağı, Dünya dışında kurulacak olan kolonilere kimlerin gönderileceği, Dünya dışında kurulacak olan kolonilere gidenlerin niçin gideceği gibi sorulara yanıt verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuzer, C. (2007). Hz. Peygamberin Hadislerinde "Açık Toplum". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 129-135
- Acar, M. (2011). Barış, istikrar ve refahın formülü özgür ve sorumlu insan, açık toplum, sınırlı devlet. *Eskiyeni*, (20), 19-23.
- Agamben, G. (2014). Olağanüstü hal. A. Çelebi (Ed.). *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* (s.165-174). İstanbul: Metis Yayınları.
- Agamben, G. (2017). *Kutsal insan egemen iktidar ve çıplak hayat*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (1986). Halk ya da ulus egemenliği'nin kurumsal temelleri üzerine birkaç düşünce. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41(1), 131-152.
- Ağaoğulları, M. A. (2013). *Kent devletinden imparatorluğa*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Ağaoğulları, M. A., Türk, D., Yalçınkaya, A., Yılmaz, Z., & Zabcı, F. (2016). *Sokrates'ten jakobenlere: Batı'da siyasal düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akgün, S. (2009). Karl Popper'in tarih, toplum ve siyaset felsefesi üzerine görüşleri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 59-76.
- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Arendt, H. (2001). *Totalitarizmin kaynakları 2: Emperyalizm*. (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arnhart, L. (2018). *Platon'dan Pinker'a siyasi düşünce tarihi*. (A. K. Bayram & M. E. Okutan, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Ata, A. (2010). *Türk sinemasında açık toplum ve kapalı toplum eleştirisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum, Türkiye.
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal ideolojiler kökenleri ve etkileri*. (A. Aydın, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bentham, J. (2017). *Ahlak ve yasama ilkeleri*. (Ö. Saruhanlıoğlu & U. K. Boyacı, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Beriş, H. E. (2008). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (1), 55-80.
- Berktaş, F. (2018). *Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji*. H. Birsen Örs (Der.). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı (Çev. Mustafa Erdoğan). *Liberal Düşünce Dergisi*, 12(45), 59-72.
- Birecikli, İ. B. (2011). Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876). *ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 81-103.
- Bloomberght. (2018). Trump: Küreselleşme doktrinini reddediyoruz. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2158687-trump-kuresellesme-doktrinini-reddediyoruz>.
- Bloomberght. (2019). ABD'den Paris İklim Anlaşması'ndan Çekilme Başvurusu. <https://www.bloomberght.com/abd-den-paris-iklim-anlasmasi-ndan-cekilme-basvurusu-2237182>.
- Boyana, H. (2006). Vergi Listelerine göre Attika-Delos Deniz Birliği ve İonya ile İlişkileri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 21(1),19-48.
- Boztaş, A. (2014). Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif. *Akademik Bakış Dergisi*, 7(14), 163-176.
- Copleston, F. (1996). *Felsefe tarihi: Çağdaş felsefe, Cilt 8 Bölüm A: Yararcılık ve Pragmatizm* (D. Canefe, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Çaha, Ö. (2004). *Açık toplum yazıları*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Çelebi, A. (2014). *Şiddetin eleştirisi üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Durakcan, Y. S. (2016). *Evrende koloniler kurmamız mümkün mü?*. <https://bilimfili.com/evrende-koloniler-kurmamiz-mumkun-mu>.
- Erim, N. (1943). Milletler cemiyeti üzerinde düşünceler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(1), 31-46.
- Gözlü, A. (2015). Antik Yunan (Hellen)'da koloniler ve bunların nitelikleri. *Folklor/Edebiyat*, 21(81), 179-190.
- Hayek, F. A. (2009). Liberalizm. (Ü. Çetin, Çev.). *Liberal Düşünce Dergisi*, 14(55), 197-224.
- Hegel, G. W. F. (2016). *Tarih felsefesi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi ideolojiler: Bir giriş* (L. Köker, Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Kant, I. (2020). *Ebedi barış üzerine felsefi bir tasarı* (C. Yeşilçayır, Çev.). Ankara: Ayrıntı Basımevi.

- Koçak, M. (2018). Self determinasyon hakkı ve self determinasyon hakkı teorileri. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 85-148.
- Köker, L. (2008). *İki farklı siyaset: Bilgi teorisi- siyaset bilimi ilişkileri açısından pozitivizm ve eleştirel teori*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Locke, J. (2004). *Hükümet üzerine ikinci inceleme*. (F. Bakırcı, Çev.). Ankara: Babil Yayınları.
- Machiavelli, N. (2017). *Siyaset üzerine konuşmalar*. (H. Zengin, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mill, J. S. (2017a). *Din üzerine üç deneme*. (Ö. Orhan, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Mill, J. S. (2017b). *On liberty*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Mill, J. S. (2017c). *Utilitarianism*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Mill, J. S. (2017d). *Kadınların köleleştirilmesi* (Çev. Ahmet Özcan). İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Orhan, Ö. (2015). Aristoteles'te siyasal yönetim kavramı ve politika'nın Türkçe çevirilerinin bir eleştirisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 607-653.
- Örs, B. H., Berktaş, F., Suda, E. Z., Bekmen, A., Çubukçu, S. U., Kerestecioğlu, İ. Ö., Benlisoy, F., Çakır, S., & Öztan, G. G. (2018). *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Parlak, İ., & Enis, Ö. (2018). Bireyler ve birey olamayan bireyler liberalizm ve 19. yüzyılın çelişkileri. *Mülkiye Dergisi*, 42(4), 565-592.
- Platon. (2014). *Sokrates'in savunması*. (A. Çokona, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Popper, K. R. (2017). *Açık toplum ve düşmanları*. (M. Tunçay & H. Rızatepe, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Popper, K. R. (2019) *Bilimsel araştırmanın mantığı*. (İ. Aka & İ. Turan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rennan, E. (1946). *Nutuklar ve Konferanslar* (Z. İshan, Çev.). Ankara: Sakarya Basımevi.
- Russell, B. (2015). *Toplumsal yeniden inşanın ilkeleri*. (T. Doğan ve Ş. Duran, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Soros, G. (2004). *Açık toplum-küresel kapitalizmde reform*. (Çev. D. S. Öztürk). İstanbul: Truva Yayınlar.
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin siyasal anlaşmaları (1920-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Spragens, T. A. (1981). *The irony of liberal reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sun, G. (2018). *Göçmen kervanı ABD-Meksika sınırına ulaştı*. <https://tr.euronews.com/2018/11/19/gocmen-kervani-abd-meksika-sinirina-ulasti>.
- Tannenbaum, D. G., & David, S. (2011). *Siyasi düşünce tarihi filozoflar ve fikirleri*. (F. Demirci Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Uslu, A. (2013). Yurttaşlığa dayalı ulus ve ötesi Fransa'da ulus ve ulusçuluk (XIX- XX. Yüzyıl). *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 79-117.
- Yayla, A. (2003). *Siyasi düşünce sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yılmaz, S. (2018). Modern yurttaşlığın istisnaları Hannah Arendt ve Giorgio Agamben'in görüşleri çerçevesinde insan haklarının eleştirisinde mülteciler ve kamplar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(3), 763-786.